

KERTINĖ PARAŠTĖ

Demografijos klausimais

Antrame šių metų *Švyturio* numeryje daug dėmesio skiriama demografijos problemoms, kurios pradeda jaudinti tuos, kuriems rūpi Lietuvos ateitis. Įvadinis straipsnis kelia taiklų klausimą: „Ar mes nykstame?“. Per pastaruosius 25 metus respublikos natūralusis prieaugis sumažėjo daugiau negu dvigubai. Prieš kelerius metus buvo pranešta, kad tūkstantį dabarties gyventojų pakeičia tik 970 naujagimių. Dabar padėtis dar pablogėjusi ir, didėjant gyventojų rūpinimuisi vadinamoju geru gyvenimu, nėra vilčių, kad įvyktų staigių ir teigiamų pasikeitimų. Džiugu, kad ir oficialioji spauda susidomėjo lemiama demografiniais klausimais, bet reikia pabrėžti, kad vadinamieji ekstremistai, pagrindžio spaudos bendradarbiai, jau beveik prieš dešimtmetį svarstė šiuos reikalus. *Švyturio* sociologė Laima Mačėnienė pažymi, kad iš tūkstančio žmonių, vyrųjant dvivaikėms šeimoms, po trijų šimtų metų liks tik aštuoni žmonės. O dabar Lietuvos šeimos vidutiniškai turi tik po vieną ir septynis dešimtadalius vaiko. Jau 1980 metais balandžio mėnesį pagrindžio leidinys *Tautos kelias*, remdamasis tais pačiais sovietinio demografo Uralnio apskaičiavimais, nurodė, kad jei šeima vidutiniškai turės tik du vaikus, tai nepažėjus trimis šimtams metų, lietuvių beliks vos dvidešimt tūkstančių. Pasak *Tautos kelio*, vieno, dviejų vaikų šeima – štai tautos žudikas. Pagrindžio spaudos bendradarbis teigė, kad tautos išmirimą skatina civilizacijos diegiamas vienas neįgiamas brožas, būtent noras „gyventi kuo patogiau, kuo maloniau, užmigdant pareigos tautai jausmą. Vaikai yra klūtiūs malonumas siekti, todėl jų nereikia turėti“. Kalba senoviška, bet teiginiai teisingi. Sociologė Mačėnienė tai patvirtina. Ji pažymi, kad šeimų dauguma nenori daugiau vaikų, nes vaikai esą smarkiai pablogintų materialines sąlygas. Pavyzdžiui, išsismokslinusių moterys, auginančios vieną vaiką, aiškina, kad „trečias vaikas šeimoje apsunkintų materialinių ir kultūrinių poreikių tenkinimą, trukdytų įdomiau praleisti laisvalaikį, neleistų „pagyventi sau“ ir panašiai“. Patenkinus būtiniausius poreikius, iškyla, pasak

Mačėnienės, „ir kitokių, prabangos poreikių tenkinimo siekimas. Daugiavaikė šeima jau nebeapsimoka“. Padėtis rimta, ypač tokiai mažai tautai, kaip mūsų, kurios gyvenimo lygis aukštesnis už kaimyninių respublikų, tad ji noriai keičiasi kitataučiai. Per pastaruosius dvejus metus Lietuvos gyventojų skaičius padidėjo nei 80 tūkstančių, iš kurių apie 35 tūkstančiai atvykėliai iš kitur. Kadangi nelietuvių gimstamumas didesnis už lietuvių, manytina, kad lietuviai sudaro ne daug daugiau pusės dabartinio prieaugio. Tame pačiame *Švyturio* numeryje Augustas Uktveris rašo, kad po dešimties metų tarprespublikinės migracijos nebeliks, nes nebus statomi tokie milžiniški objektai, kaip Ignalinos ir Kaišiadorių elektrinės, Mažeikių naftos perdirbimo gamykla ir panašiai. Tačiau Uktveris gal per daug optimistiškai žiūri į ateitį. Negalima užtikrinti, kad Maskva nenuspręs Lietuvos žemėje statyti dar kokį gigantą. Džiaugdamiesi aukštesniu gyvenimo lygiu, ateiviai iš kitų respublikų gali Lietuvon kviesti savo gimines. Rūpestį turėtų kelti kaimo padėtis. Spauda jau ne kartą priminė, kad lietuviškas kaimas darosi internacionalesnis. Ir jei lietuviai nesiryš dirbti žemės ūkyje, tai atsiras kitataučiai, kurie tai darys, ypač jei dėl naujų ūkininkavimo sąlygų ir ūkiskaitos įvedimo kolūkiečių gyvenimo lygis ženkliai pagerėtų. Sudėtingoms problemoms nėra lengvų atsakymų. Juo labiau sunku paveikti gyventojų psichologiją, įtikinti juos, kad vaikai gali būti didesnis malonumas negu automobilis, vasarnamis, kelionės po Sovietų Sąjungą, gal net į užsienį. Žurnalistas Vytautas Kubilius pažymi, kad vienas Šiaulių rajono kolūkis saviems kolūkiečiams, susilaukusiems trečiojo vaiko, išmoka daugiau nei 500 rublių pašalpą. Jis viliasi, kad ūkiskaitos sąlygomis daugiau įmonių rems savo darbuotojų daugiavaikėms šeimoms. Bet abejotina, kad taip bus. Kolūkis nėra normali įmonė, jos nariai ne tik dirba, bet ir gyvena kartu, tad turi glaudesnius tarpusavyje santykius ir žino, kad prieaugis svarbus ir kad jo labai trūksta. Tačiau daugelis neveiksmingų gamyklų išsilaikė vien

Liaudies dainų tyrinėjimai, III

Lietuvių moterų galvos parėdai senovėje ir kiti papročiai

DR. JONAS BALYS

*Mano galvelė
Glotniai sušukuota
Ir kaselės supintos.
Iš liaudies dainos*

Mergaitės papuošalas – jos plaukai

Senovėje netekėjusi mergaitė nedengė galvos, tik šaltam orui esant apsiširdavo skarele ar apsidengdavo didele skara. Mergaitės plaukai buvo jos papuošalas. Juk ir vyrų dėmesį pirmiausia atkreipia moters plaukai. „Oi, kokios jos kasos...“ gėrisi bernai. Moterys žino ir rūpinasi savo plaukais. Seniau mergaitė pati išsiplaudavo savo plaukus, susišukuodavo ir kasas susipindavo (arba mergaitės viena kitai supindavo). Tokias moteris, kurių plaukai buvo susivėlę arba padriki, vadindavo „kūtvėlomis“ ir tai nebuvo pagyrimas.

Lietuviško berno mergaitės grožio idealas išreikštas šiais dainos žodžiais:

*Plaukai geltoni,
Veidai raudoni,
Patogus liemenėlis.*

Mergaitės paprastai plaukus supindavo į dvi kasas, kurias laikė ant nugaros. Trumpas kasikės laikė ir priekyje. Ko ilgesnės ir storesnės kasos, tuo mergaitė labiau džiaugėsi ir didžiuosi. Ištekėjusios moterys paprastai kasas apskudavo aplink galvą ir dar būtinai galvą kuo nors pridengdavo. Būdavo laikoma nepadoru ištekėjusiai moteriai pasirodyti viešai žmonėms neapdengta galva.

Kuo ištekėjusios moterys pridengdavo savo galvą? Tai buvo arba plonos drobės (vėliau ir pirktinės baltos medžiagos) nemažas pailgas gabalas, vadinamas *muturis*, *palmetis* arba *nuometas* (pastarasis pavadinimas bendras su slavais: gudų „namiotka“, ukr. „namitka“). Juo „apsimuturiuodavo“ visą

valdžios priemonėmis. Ūkiskaitos sąlygomis to nebebus. Tų gamyklų darbininkai, kuriems grės uždarbio sumažėjimas, vargu ar norės skirti daugiau lėšų visuomeniniams fondams, teikti lengvatų daugiavaikėms šeimoms. Manytina, kad panašiai elgsis ir veiksmingesnių gamyklų darbininkai. Juk jei patys nenori vaikų dėl sukeltų materialinių sunkumų, tai kodėl jie staiga atsakyti materialinių gėrybių dėl svetimų vaikų? Demografinės problemos nebus lengvai išsprendžiamos, bet džiugu, kad oficialioji spauda, sekama pagrindžio spaudos pavyzdžiu, jomis susidomėjo.

K.G.

galvą ir kaklą, tik veidas likdavo aikštėj. Reikėjo išmukti, kaip pasirišti nuometą. Prieš kokius 50 metų senos moterys man skundėsi, kad nešioti nuometą būvę labai nepatogu ir šilta, bet ką padarysi, kai būvęs toks paprotys. Užtat buvo sakoma: „Vainikas dainuote perdainuotas, nuometas dūsaute perdūsausas“ (dėmesio kalbinei formai).

Kita priemonė, labai paplitusi, buvo ištekėjusiai moteriai pridengti galvą kokia nors kepuraitė, kurią pagal sritis įvairiai vadino: čepčius, čipkas, šlikas, šepšis, kapikas, kykas. Buvo vartojama net baroninė kepurė. Tą kepuraitę sudarė ant vielių rezginių aptempta kokia plona medžiaga ar mezgynys. Nuometavimas arba galvos naštos pakeitimas buvo laikoma svarbi vestuvių apeiga: moteris pereina iš merginų į moterų luomą.

Kodėl ištekėjusios moterys turėjo prisidengti galvą? Yra įvairių aiškinimų: 1) tai ženklas, kad moteris turi vyrą, nebėra laisva mergaitė ir bernams nėra prasmės į ją žvalgytis; 2) dėl vyro pavydo, kad į jo žmoną kiti vyrai nežiopsotų, taigi norėta paslėpti jos grožį.

Kasos nukirpimas

Senais laikais po pirmųjų jaunamartei būdavo nukerpama kasa. Vakare prieš vestuves nuotakos draugės paskutinį kartą jai supindavo kasas ir dainuodavo graudžias dainas:

*Oi, tu kaselė, šilkų saujelė,
N'ilgai tysoi per liemenėlį.*

Tai buvo vadinamas „mergvakarė“ arba „pintuvės“, labai svarbi vestuvių apeiga. Nuotaka atsiveikindavo su savo amžiaus draugėmis. Jaunikis savo namuose vaišindavo savo draugus bernus ir su jais atsiveikindavo. Tai yra vadinami „rites de passage“, perėjimas iš vieno amžiaus tarpsnio arba luomo į kitą.

Kasos nukirpimas, žinomas ir slavams (gal ir iš jų atėjęs), parodo, kad mergaitė pereina vyro valdžion, ir nebetenka savarankiškumo arba laisvės. Paprotys išnyko apie 1850 metus. Dažnai būdavo tik simboliškai nukerpama šiek tiek plaukų, bet ne visa kasa. Sakoma, kad turtingos nuotakos neleidavo nukirpti kasos. Praktiškai imant, juk labai nepatogu būtų nešioti ilgas kasas po nuometu ar kokia kepuraitė.

Ištekėjusi moteris patenka vyro žinion ir turi su tuo skaitytis. Istoriniais laikais lietuvių šeima buvo patriarchalinė, tačiau moteris nebuvo vergė, ji turėjo daug teisių. Mes nežinome, kaip buvo žalvario ar paleolito amžiuje.

Netekėjusi mergaitė turėjo daug laisvės:

*Pas močiutę augau,
Valelę turėjau, –
Kas rytėlį vakarėlį
Jaunimėlinėjau.*

Idomu, kad dainose mergaitės brolis turi svarbų vaidmenį: jis yra sesers globėjas, gynėjas, kersintojas ją nuskriaudusiems ir net sesers baudėjas, kai ji prasiikalsta. Tai laikoma matriar-

Juozapeta Gutauskienė verpia verpstuku; linų kuodelis prisegtas prie verpstės. Antanas Tamošaitis 1928 m. ją nufotografavo ir aprašė žurnale „Pavasaris“. Iš tu apylinkių parvežė į muziejus 18 verpsėlių. Aukštaitija. (Iš Lietuvos tautodailės instituto parodos „Lietuviški audiniai laiko tėkmėje“ katalogo – paroda vyko Balzoko Lietuvos kultūros muziejuje, Chicagoje, 1987 metais.)

chalinės kultūros požymiu. Visose tose priešistorinėse kultūrose yra mišinio. Tačiau istoriniais laikais pas mus šeimos galva buvo laikomas vyras. Visas kaimas juokdavosi iš tokio vyro, kurį žmona laikė „po padu“. Vyrui mirus, šeimos galva pasidarė žmona, bet ne jos brolis, kaip yra matriarchate.

Ištekėjusi moteris skundžiasi:

*Noriu šokt, noriu šokt,
Bijau pikto vyro:
Už skobnelių sėdėdamas
Kaip šunelis urzgia.*

Taigi vyras pyksta, kai jo žmona su kitais šoka.

Našlės padėtis

Moters padėtis bendruomenėje įvairavo pagal luomą, amžių ir vedybas. Našle pasilikusi moteris vėl yra laisva, nors ji nebedėvi rūtų vainiką.

*Juk našlystėlė,
Kaip mergystėlė,
Ta pati valnystėlė.*

Priešingai ištekėjusiai, mergaitė ir našlė turėjo daug teisių. Istorija tai patvirtina. Sofija, Vytauto dukterė, ištekėjusi už Maskvos valdovo kunigaikščio Vosyliaus, likusi našle aktyviai pasireiškė politikoj savo sūnau naudai. Našlė Barbora Radvilaitė Žygimantas žavėjosi visokiais gražiais daiktais: brange nybėmis, brangiomis knygomis, gražiais arkliais ir gražiomis

Pabrėža (1771-1849) irgi buvo vienuolis Kretingoje. Vaistų tarpe svarbią vietą užėmė ir „Folia Rutae“ (rūtų lapai). Jie turi eterinių aliejų ir sutrinti lapai aštriai kvepia. Kažkaip vienuoliai išsigalvojo, kad rūtų arbata apsaugos juos nuo blogų minčių ir pagundų, kurias siunčia velnias, tad padės išlaikyti celibatą. Iš to rūta pasidarė nekaltybės ir skaistybės simboliu. Moterys įvairiuose kraštuose ją vartoja nuo moteriškų ligų ir visokių negandų. Vokietijoje ją vartoja kaip priemonę abortams iššaukti – geria rūtų arbata. Lietuvės viduramžės moterys („po permamos“) gerdavo rūtų arbata, kad veidai nekaistų (nuo „hot flashes“). Iš tikrųjų rūta tu jai priskiriamą mediciniską ypatybę neturi. Rūtų vainikėlius per vestuves nustoto vartoti, kai davatkėlės sukeldavo triukšmą net bažnyčioje: apkalbėtai nuotakai einant prie altoriaus, jos pripuolę nuplėsdavo nuo galvos rūtų vainiką ir uždėdavo šiaudini.

Daug senesnis „mergaitės simbolis, nuolatos randamas mūsų liaudies dainose, yra *baltoji lelijelė*, o bernelio – *baltasis dobilelis*. Tuo išreiškiama ir jaunatvė, ir grožis, ir nekaltumas. Lelija yra viduramžių riterio kilnumo simbolis, ypač žinomas iš Prancūzijos. Šv. Kazimieras portretuose vaizduojamas su lelijomis, nes jis buvęs labai padorus bernelis. Mūsų dainose *balta spalva* (ne raudona) reiškia grožio ir gėrio pradą. „Ten vaikščiojo merguzėlė, balta graži lelijelė, lelija, lelija“, sakoma dainoje. Bernelis kreipiasi įprasta formule: „Mergelė mano, jaunoji mano, baltoji lelijelė“. Tradicija yra labai sena, nes lelijos ornamentą randame Lietuvoje iškastuose moterų krūtinės papuošaluose, kuriuos archeologai priskiria pirmiesiems amžiams po Kr. Lelija yra darželio gėlė, yra daug jos rūšių, bet yra ir miškinė, ir ypač graži baltoji vandens lelija. Iš vienos lelijų rūšies buvo gaminami reti kvepalai. Visos kvepiančios gėlės, ju tarpe ir lelija, buvo vartojamos kaip vaistai.

Nereikia lelijos maišyti su *tulpe*, tai yra skirtingos rūšies darželio gėlė, nors priklauso lelijų giminei. Tulpė pasiekė Europą iš vidurinės Azijos per Turkiją XVI amžiuje, pirmiausia atėjo į Olandiją. Kadaise ji buvo labai brangi gėlė. Lietuvos tulpės irgi mėgsta daryti. Seniau lietuvaitės iškilmingomis progomis užsidedavo ant galvos rūtų vainikėlius. Ypač tai buvo nuotakos parėdai dalis bažnytinėse jungtuvėse. Ta rūta atėjo į Lietuvą iš Italijos (jau pats pavadinimas tai rodo) per bažnyčias ir vienuolynus, tad tradicija nėra sena. Galima ginčytis, kada krikščionybė įsigalėjo mūsų liaudyje, gal tik XVII amžiuje. Rūta Italijoje buvo vartojama apsiginti nuo velnio, burtų ir visokių ligų kaip vaistas. Lietuvoje ji gerai aklimatizavosi, pakeldavo šaltą žiemą. Pirmosios vaistinės buvo įsteigtos prie vienuolynų (mačiau tokią sename pranciškonų vienuolyne, Mafra, Portugalijos Madeira saloje). Vienuoliai žmones gydydavo visokiais žolelėmis, kurias augino savo daržuose. Mūsų botanikas J.A.

„Antkaktis“ ir „kalpokas“

Turtingos ir kilmingos moterys surasdavo ir kitų būdų pasipuošti, negu gėlių vainikėlius ant galvos. Jau po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje pasisekė atkasti gerai išsilaikiusį turtingos (Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Demografijos klausimais • Lietuvių moterų galvos parėdai • Lietuviškieji Vatikano pašto ženklai • Kostas Ostrauskas Los Angeles • Nijolės Baniienės parodos laukiant • Daina apie Petrą Gražulį • Poezijos dienoms artėjant • Gintarės Jautakaitės eilėraščiai • Lietuvių dailės muziejaus paroda • Chicagos teatruose

Ką vaizduoja lietuviškieji Vatikano pašto ženklai?

JURGIS GIMBUTAS

Su trimis Lietuvos krikščionybės jubiliejaus pašto ženklais Vatikanas plačiai paskleidė pasaulyje tris būdingus lietuvių liaudies meno paveikslėlius: Rūpintojėlį, Pietą ir kopyltėlę su puošniais kryželiais. Išleidimo data: 1987 m. birželio 2 d. Informacinė pašto sąlanka penkiomis kalbomis itališkai pavadinta „6° centenario del battesimo della Lituania“, angliškai „Sixth Centenary of the Baptism of Lithuania“ ir panašiai prancūziškai, vokiškai ir ispaniškai. Pateikta Lietuvos krikščionybės istorijos santraukėlė, pradedant karalium Mindaugu (King Mindaugas). Sąlanka turi sudėtingą antgalvį: Governatorato Città del Vaticano. Segreteria generale. Ufficio filatelico. Emmissione di Francobolli serie commemorativa. Informuojama, kad ženklų iliustracijas suprojektavusi Maria Maddalena Tuccelli. Vaizduoja šios objektus: 1) 200 lirų ženklas — Kristaus statula (Statua di Cristo; a statue of Christ), išsaugota (conservata, preserved) lietuvių kopylyčioje Vatikano kriptoje (Cappella Lituana della Grotte Vaticana; Lithuanian Chapel in the Vatican Crypt); 2) 700 lirų — Pietą arba Skausmingą Dievo Motiną su dviem angelukais (La madonna con our grembo il corpo di Cristo...; Our Lady with the Body of Christ... Lithuanian popular art; Maria als Schmerzensmutter...); 3) 3000 lirų — tipiška lietuviška kopyltėlė (una tipica „aedicula“ lituana; a typical Lithuanian „shrine“).

Mums idomu žinoti, iš kur kilę minėtieji liaudies meno kūriniai, kas ir kada juos sukūrė ir kur jie dabar. Ar jie iš tikrųjų būdingi Lietuvai, ar tipiški, kaip Vatikano pašto leidinyje rašoma. Rūpi ir ženklų autorystė, nes seniau skaitėme lietuvių spaudoje, kad jubiliejinis pašto ženklas Vatikanui sukūręs čikagietis dailininkas Vytautas O. Virkau, o ženkluose skaitome M. M. Tuccelli. Liūtas Mockūnas maždaug išaiškino *Akiraičiuose* (1988 m. Nr. 1), kas nutiko Romoje: iš dailininko Virkau suprojektuotų ir Vatikane pasisuktųjų keturių ženklų Tuccelli iš dalies nukopijavo du (Pietą ir kopyltėlę), pakeitė trečiąjį (vieton šv. Jurgio skulptūros idėjos Rūpintojėlį) ir atsiskė ketvirtąjį — Vilniaus bažnyčių panoramos. Nebeįdėtas ir Vytauto Kašubos jubiliejinis medalis, parodytas Virkau projekte. Tie sprendimai galbūt padaryti ne vienos Tuccelli valia. „Skaitytojui turbūt nereikia aiškinti, kad dviejų iš trijų Vatikano pašto ženklų idėja pasivogta iš Vytauto Virkau“ — rašė Liūtas Mockūnas. *Akiraičiuose* reprodukuoti Virkau ir Marijos Tuccelli ženklų projektai leidžia juos palyginti.

nėra autentiškas liaudies meno kūrinys: „Jį padarė italas skulptorius. Nors jam buvo nusiūsti piešiniai ir pavyzdžiai, bet jis jų nesuprato ir savaip interpretavo. Taip jis Rūpintojėlį padarė apsi-vilkusį marškiniais, ko lietuvių liaudies mene nerasi. Ir Kristaus veidas jau nelietuviškas“. Čia Paulius Jurkus buvo suklydęs: yra lietuviškų Rūpintojėlių ir su marškiniais (pvz., P. Galaunė, *Lietuvių liaudies menas*, Kaunas, 1930 m., pieš. 91 - 94). Bet ir Vatikano pašto informacija neteisinga: čia turime ne „užkonservuotą“ (preserved) lietuvių liaudies meno kūrinį, o individualiai perdirbtą. Ženklo kompiliatorė būtų verčiau panaudojusi autentišką Vytauto Virkau parinktą šv. Jurgio su karaliete skulptūrą iš *Lietuvių liaudies meno* albumo *Skulptūra*, II knyga (sudarė P. Galaunė, išleido Vaga Vilniuje 1965 m., pav. 377: Ašlėdžiai, Telsių aps., iš Čiurlionio muziejaus Kaune, negatyvas Nr. 528). Dailėtyrininkė Kazimiera Kairiūkštytė-Galunienė ta proga rašė: „Meniniu atžvilgiu tasai šv. Jurgis net

idomesnis už Rūpintojėlį, tačiau pastarasis motyvas gilesnis savo turiniu. Mums tik atrodo, kad jam galima buvo paieškoti kito — meniškesnio prototipo. Deja, kitataučiui dailininkui į šiuos dalykus, matyt, buvo sunkiau įsijausti“ (1988.II.26 jos laiškas iš Kauno, rašytas, dar nežinant, kas yra parinktas Rūpintojėlio prototipas ir kad jis buvo padarytas ir išlietas iš bronzos italo skulptoriaus Alcide Tico).

Pieta. Toji 700 lirų ženklo skulptūra yra reprodukuota *Lietuvių liaudies meno* albume *Skulptūra*, I knyga (sudarė P. Galaunė, išleido Vilniuje 1963 m., 331 pav.: *Pieta*, vietovė nenurodyta, iš Čiurlionio muziejaus Kaune, eksponato Nr. 966). Tos skulptūros reprodukcijos randamos ir Nepriklausomybės laikų leidiniuose, pvz., 1931 m. Goeteborge išleistajame parodos kataloge *Folklig Konst Litauen. 1931*, fig. 4: *Pietagrupper*. Nepavyko išaiškinti, kas ir kada sukūrė minėtąsias skulptūras, šv. Jurgio ir Pietos grupes.

Kopyltėlė. 3000 lirų vertės pašto ženklas rečiau užtikamas, bran-

tyvas 5956, filmas 6x9). Be to, „Mažosios architektūros“ il. 259 yra labai panašus kopyltelstulpis Janapolės bažnyčios šventoriuje, Telsių aps. Be abejo, kad tai to paties meistro darbas. Jam turbūt tektų priskirti ir mūsų muziejuje saugomo neg. 2864 (nelabai ryškūs) kopyltelstulpis Telsių a., Luokės v., Biržuvėnų k., fot V. Ramanausko 1936 m., kurio viršus taip pat užbaigtas 5 vienodo dydžio bei ornamentikos kryželiais — „saulutėmis“, nes daugiau tokių užbaigimų variant fototeką — bent mūsų — neteko pastebėti“. Ačiū Kazimierai Galunienei.

Reiškia, Vatikano pašto ženkle reprodukuota kopyltėlė yra žemaitiška, iš Beržės kaimo, Telsių apskrities, padaryta seniau, negu 1937 metais. Tai nėra plačiai paplitęs būdingas tipas, o individualizuotas anoniškos kaimo meistro puošnus kūrinys. Tipiškos kopyltėlės dažniausiai turi tik po vieną geležinį, rečiau medinį, kryžių. Patsai kopyltėlės pastatas (namelis) yra barokinės formos, su profiliuotomis kolonomis, sudėtine arka ir originaliu karolių karnizu. Visa tai rodo populiarų bažnyčių stilių, o ne paprastą tradicinę Lietuvos kapinaičių ar sodybų kopyltėlę. Išvada: Vatikano pašto ženklams parinktieji lietuvių religinio meno pavyzdžiai, išskyrus Pietą, nėra tradicinis liaudies menas. Ženkla sukompotuoti elegantiškai, neperkrauti detalėmis, užrašai ryškūs ir lakoniški. Ženklu formatas — 30 x 40 mm. Spalvos: 200 l. mėlvasi žalsva, 700 l. žalia geltoname fone, 3000 l. žalsva rausvame fone. Užrašai mėlyni. Tychia ar netyčia panaudotos mūsų tautinės trispalvės spalvos. Gaila, kad ženklų išspausdinta tik po 550,000, tai netrukus jie pasidarys retenybė.

Vakaras su Kostu Ostrausku

XX amžiaus veide yra įspausintos avangardinio teatro grimasos, ilgainiui pavirtusios klasiškoms raukšlėms. Turbūt retas nuoširdus scenos meno mėgėjas nėra matęs Becketto ar Ionesco vaidinimų, kur gyvenimo painiavos interpetuojamos neįprastais, kai kada net absurdiškais būdais. Žiūrovui reikia ne glostančios, bet stačiokiškos estetikos. O tai maždaug yra absurdo teatro tikslas.

Dramaturgas Kostas Ostrauskas panašiu stiliumi kuria veikalus jau nuo 1951 metų. Lankydamas tuomet dramų studiją, egzaminui parašė viena-veiksmį „Pypkė“. Po to jau sekė ištisa eilė visuotinės ir lietuviškas temas liečiančių vaidinimų, spausdintų *Metmenų* žurnale ir knygose. Daugelis jų buvo pastatyti iševijos scenose.

Reikia stebėtis, kad per tuos il-gus metus Los Angeles Dramos sambūris, berods, vienas iš uoliausių lietuviškų oskarų telkėjų, paliko Ostrauską absurdiškoje ramybėje. Dažnai teisingai: žmonės šitų fokusų nesupras.

Pagaliau balandžio 23 dieną Ostrauskas atkeliavo į šv. Kazimiero parapijos sceną, kad ir ne su visapusišku spektakliu, tai bent su savo literatūros vakaru, kurį surengė Lietuvių Bendruomenės apylinkė, vadovaujama energingo Edmundo Kulikausko. Prisidėjo Dramos sambūrio aktorai.

Glaustai supažindindama ji su klausytojais, sėdinčiais prie vaišiu stalu, Danguolė Navickienė pažymėjo, kad Kosto Ostrausko dramų kalba yra „gyva, natūrali, nestokojanti humoro“. Tai geras apibūdinimas. Iš tikrųjų Ostrausko dramaturgija yra sklindina sceninės gyvybės, dialoguose daug lingvistinio pasitęsimo (slapstick), daug sąmojingų frazių, keistų situacijų. Jokio nenatūralaus romantinio patoso.

Kelis kartus išėjęs į sceną, su trumpais paaiškinimais, apie ką dalykai sukasi, svečias parodė ir savo vaidybinį talentą. Sužavėjo klausytojus maloniuo balso tembru, tikslia, aiškia tarsena, skaitomų charakterių jausmų tikvaidavimu. Skaitymas buvo tik formalumas: auditorija prieš save regėjo gerai pasirodusį artistą. Pradžioje interpretavo viena-veiksmį „Karali(ą)s juokdarys“ — Jono Aistio eilėraščio tema.

Kostas Ostrauskas

Raidė „a“ skliausteliuose reiškia, kad čia pats karalius yra juokdarys. Antroje dalyje visus gerokai prajuokino grotesku „Napoleonas, višta ir varna“, taip pat su Maironio baladės „Jūratė ir Kastytis“ parodija. Tuose kūriniuose yra apščiainėdodinis šmaikštavimas, naitvais žaismio žodžiais, nekaltos pasišaipymo iš orių asmenybių. Tačiau tie dalykai absurdo teatrui yra duona ir druska. Žinoma, kai kam net ir žiupsnelis druskos gali pažeisti dvasinės sveikatos būklę.

Kostas Ostrauskas gerai pažinnojo Vinca Krėvę Philadelphiajoje. Buvo jo vieninteliu studentu lietuvių literatūros kurse. Apie šią pažintį jis turi pluoštą prisiminimų. Dalį paskaitė. Tikrai buvo įdomu klausytis, ką anuomet pergyveno mūsų didysis rašytojas.

Jurgis Blekaitis 1966 metais *Metmenyse* rašė apie Ostrausko dramaturgijos pobūdį: „tai ne skaityti, kiek vaidinti scenoje skirti veikalai“. Tam visiškai pritariu. Viena bėda, kad literatūros vakare tuos tekstus tegalima tik balsiai skaityti. Skaitovas tačiau vis tiek turi panaudoti visą aktorškieji potencialą.

Man regis, vaidybinės potencijos pakankamai neišnaudojo Dramos sambūrio artistai, gal išskyrus Ramunę Vitkienę, vaidinusią „Pypkėje“ personažą „Z“. Kiti šio gabalto skaitovai: Antanas Kiškis ir Petras Maželis skaitė gražiai, bet to nepakako. Po pagonaunčio pradžioje juoko (Antanas Kiškis) konflikto eiga pavirto nuobodoku moralinių minčių dėstymu.

„Saltkalvio“ dialogą pravedė Ema ir Vincas Dovydaičiai. Šioje Vinco Kudirkos 100-tųjų gimimo metinių proga parašytoje dramoje saltkalvio sąžinę graužia nelemtas juodas darbas — jis mat, caro policijos viršininko pavestas, turėjo naktį kapuose iškirsti Vinco Kudirkos paminkle Tautos himno žodžius. Be abejo, sunku skaitant perteikti šitokios beveik makbetiškos graužaties raiškiausius niuansus.

Tenepagalvoja aktoriai, kad su savo keliomis pastabomis noriu sumenkinti jų svarų įnašą į šį visokeriopai pavykusį vakarą. Esu tikras, susipažinimas su Kostu Ostrausku avangardinio teatro tekstais buvo naudingas ir Sambūriui, ir Los Angeles lietuvių auditorijai. Tuo eksperimentu įsitikinta, kaip šiltai žmonės priima gyvą ir sąmojingą dramaturgiją.

Nijolės Baniinės gėlių paroda Chicagoje

Daugelis nustebts, perskaitęs šią antraštę, nustebts, kad ir lietuviai rengia gėlių parodas, o tai jau yra kažkas nauja, neįprasta. Gal ir nėra visiškai nauja, nes Nijolė Baniinė jau prieš ketverius metus turėjo dailės darbų — gėlių parodą Čiurlionio galerijoje, ją pavadinusi „Rojaus gėlės“. Gi dabartinė paroda Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje vadinsis egzotinių gėlių vardu, kur šios, net ir egzotinės gėlės neatpažintų savęs, nebent kiek iš formos, bet ne iš liepsnojančių spalvų. Tiek jos stebuklingosios gėlės prieš ketverius metus, tiek ir šioje parodoje matysimos yra nepaprastos; jos visos stebuklingos, nes išaugusios iš kito dirvožemio, kitos saulės šildomos ir kito pavasario globojamos. Jos išaugusios iš dailininkės savito pasaulio, jos fantazijos ir talento. Be abejo, po žiemos pilkumo

suklestėjęs pavasaris yra jos kūrybos skatintojas, kūrybinis ir asmeniškas pakilimas ir prisikėlimas. Pagaliau, piešiant gėles ir kitais metų laikais, negalima jai pabėgti nuo bundančių gamtos jėgų, kurių jos kūrybinis pasaulis yra smarkiai įtaigaujamas ir veikiamas. Nijolė, nuo pat vaikystės saugusis su gamta, pievos žydėjimu ir darželio gėlėmis, su vaikyste išsinešė tą grožį, pasitauraudama iš Lietuvos. Kaip dailininkė, savo prigimtimi jinei jautri gamtai, ypač pavasariui, kurio ženkle ir vyksta ši paroda. Jos kūryboje gėlės nėra nei pievų, nei darželių gėlės, bet fantaziškai išaugę degančiomis, bet ne rėkiančiomis spalvomis augalai, pilni mistikos, iš savo gėlmės besiveržiantys į paviršių, trykštę dailininkės pažanga ir augimą.

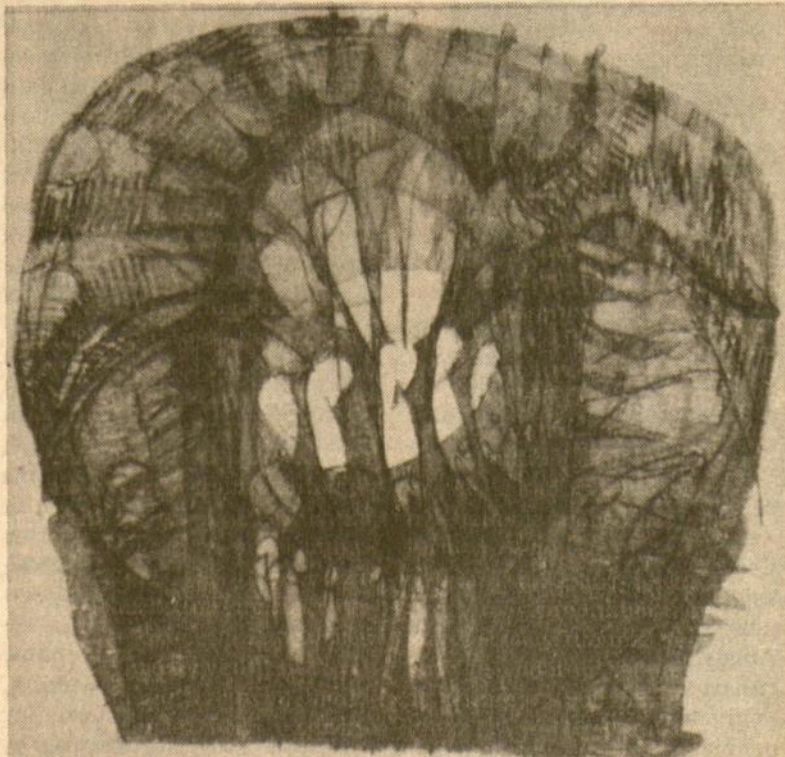
Parodoje bus išstatyti apie 50 vidutinio dydžio paveikslų (24 x 30 colių), jų tarpe parai dirpti ir trys triptikai. Paroda rekomenduotina kaip neeilinis, pavasarinis dailės darbų-gėlių montažas.

Paroda vyks Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje. Jos atidarymas bus gegužės 22 d., 7:30 v. v., kur dalyvaus pati dailininkė. Paroda tęsis tris savaites.

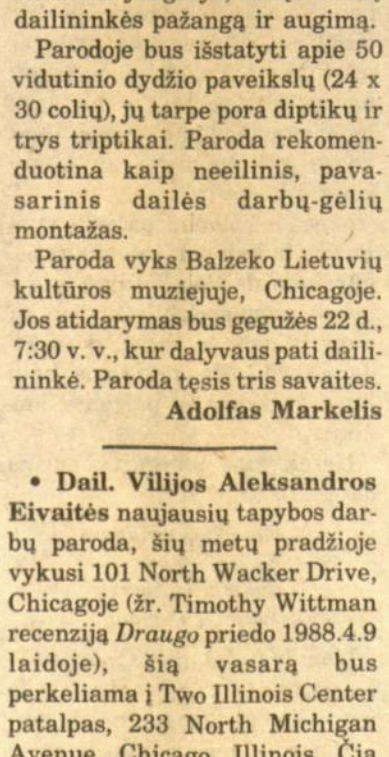
Adolfas Markelis

Daina apie Petrą Gražulį

„Hopes Alive — Free Gražulis Now“ — tokiu pavadinimu dainą, reikalaujančią išlaisvinti sąžinės kalinį Petrą Gražulį, parašė Jim Griffio, sukūręs jai ir žodžius, ir muziką. Daina yra populiariosios šio krašto muzikos pobūdžio; jos pabaigoje lietuviškai kartojami žodžiai „viltis“ ir „Gražulis“. Joje netiesiogiai kreipiamasi į Gorbačiovą — tik žmonių laisvė gali būti keliu į pasaulio taiką. Daina įgrota ir įdainuota į kasetę jaunų Rochester, New York, profesionalų muzikų. Kasetė gaunama iš Dynamic Recording 2844 Dewey Avenue, Rochester, New York 14616. Kasetė neturi nustatytos kainos, bet leidėjai prašo iš ją užsisakančių bent penkių dolerių aukos, kad galėtų padengti jos išleidimo išlaidas. Tikimasi, kad lietuvių visuomenė apsiims kreiptis į savo vietines radijo stotis visame krašte, prašant, kad ši daina būtų grojama radijo laidoje. Daugiau informacijų galima gauti, skambinant leidėjų atstovui David Kaspersin, tel. 716-621-6270. Kasetę jau įsigijo ir

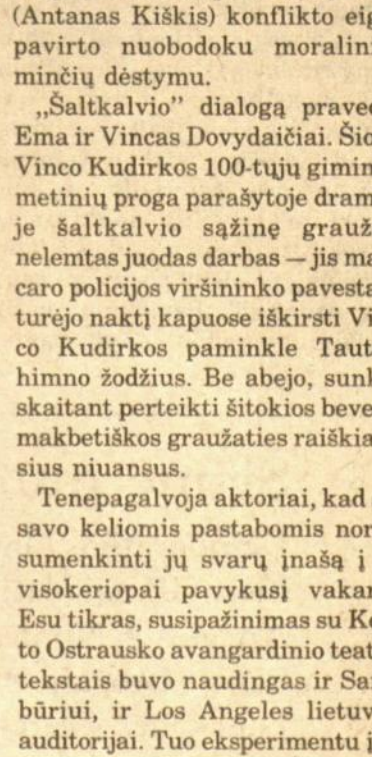
Nijolė Baniinė

Paukščių lizdas

Nijolė Baniinė

Liepsnojančios lapai, 1988

Panagrinesime kiekvieno ženklo iliustracijas atskirai.

Rūpintojėlis. 1968 - 1970 m. įrengta Lietuvos Kankinių Aušros Vartų kopylyčia šv. Petro bazilikos rūsyje (dail. V. K. Jonyno projektas) Vatikano pašto informacijoje pavadinta kitaip: Cappella Lituana della Grotte Vaticane. *Encyclopedia Lituanica* teikia dar kitokių tos kopylyčios vardus: „Gate of Dawn Chapel in St. Peters Basilica in Rome“ (I t., 222 p.) ir „Chapel of Our Lady of Vilnius... in honor of Lithuanian martyrs“ (II t., 484 p.). Tai kaip iš tikrųjų? Apie tą kopylyčią meniniu požiūriu rašė Paulius Jurkus *Aiduose* (1971 m. Nr. 1, p. 34 - 35). Paaikšino, kad iš anksto, renkant aukas, ji buvo garinama kaip Kankinių kopylyčia, o pastačius pavadinta Mater Misericordiae. Jurkaus rašinyje randame mums rūpimą informaciją apie Vatikano pašto ženklo Rūpintojėlį. Pasirodo, kad tai

Poezijos šventėms artėjant

ADOLFAS MARKELIS

Paskutinį gegužės mėnesio savaitgalį prasideda vadinamosios Poezijos dienos Chicagoje, nors tiksliau jas būtų galima vadinti poezijos šventėmis, į kurias susirenka poeziją mylinti publika, dažnai paprasti, be iškilmingų titulu ir garbės aureolių, žmonės, kuriems poezija yra ne tik dienu pilkumo nuskaidrinimas, bet ir gyvenimo būtinybė, mistinė dalis, sakrališkai kalbant – duona ir vynas.

Šiais metais Poezijos dienas Chicagoje rengia Lietuvos rašytojų draugija, talkininkaujant Jaunimo centro moterų klubui, gegužės 27 ir 28 dienomis Jaunimo centro mažojoje salėje.

Pirmąją Poezijos dienų vakaronę gegužės 27 d., penktadienį, 7:30 v. v., atliks Antras kaimas, paruošęs puikią programą iš lietuvių humoristinės poezijos, iš šiapus ir anapus Atlanto. Kaip žinome, Antro kaimo braižas yra humoristinis, eiliuotas ar prozinis, kartais kandus ar lyriškai nuspalvintas, kaip Binkio, bet visada rodo išvirkščią gyvenimo pusę, verčiančią žiūrovą šypotis. Lietuviai nėra humorą mylinti tauta, kaip anglai ar žydai. Tam neturėjome tradicijų, nes mūsų liaudies dainų rimtumas, lyrizmas, ilgas dešimtmečių trukusis baudžiava, net ir politinė struktūra praeityje, o ypač bolševikams okupavus kraštą, nesukūrė palankios atmosferos humorui. Net ir iš okupuotos Lietuvos atklydę anekdotai gerokai perkrauti sarkazmu bei kaimietišku grubumu. Tačiau yra gajų augalų, leidžiančių atžalas iš naujų humoristinių klotų, subtiliai išsiskleidusių rafinuotu samoju, ką juntame poetų Antano Gustaičio, Aloyzo Barono, Leonardo Žitkevičiaus ar Rimo Vėžio posmuose, taip pat Prano Rasčiaus Algimanto Pabijūno, Vlodo Simkaus ir kitų kūryboje.

Šį rudenį Antras kaimas, švesdamas 25 metų jubiliejų, bando ta proga paruošti specialų leidinį *Tekstai ir veidai*, leidžiamą Amerikos Lietuvių bibliotekos leidyklos, su daugybe iliustracijų, nuotraukų iš pastatymų, su pora rimtų įvadinių straipsnių.

Šioms Poezijos dienoms paruošta programa bus Antro kaimo veikloje 22-toji ir 19-toji, paruošta Antro kaimo vadovo, vadinamo Prievaizda, Algirdo Titaus Antanaičio. Nėra čia reikalo aiškinti, kad programą paruošimo darbas nėra lengvas, kaip ir paruošimas pačių aktorių (dažnokai besikeičiančių), kur šalia specifinės vaidybos problemų (škiecai) reikia geros lietuvių kalbos ir taries. Ilgus metus Chicagai neturint pastovaus teatro, Antras

Henrikas Nagys – šiemetinių Poezijos dienų Chicagoje svečias poetas iš Montrealio.

kaimas buvo tas šviesus žiburytis niūrioje teatrinėje prieblandoje.

Antrąją Poezijos dienų vakaronę gegužės 28 d., šeštadienį, 7:30 v.v., atliks kanadietis svečias poetas Henrikas Nagys. Seniai jis čia buvo laukiamas, bet dėl daugelio priežasčių negalėjo pasirodyti platesnei Chicagos publikai. Poeziją mylintieji lietuviai jį puikiai pažįsta, ir mano pora pastabų reikalingos tik klausytojo atminties patikrinimui. Henrikas Nagys, kaip ir Kazys Bradūnas (1951 metais redagavęs *Žemės* antologiją), Juozas Kėkštys, Alfonsas Nyka-Niliūnas ir Lietuvoje žuvęs poetas Vytautas Mačernis priklauso žemininkų poetinei grupei ir kiek vėliau *Literatūros lankų* žurnalo redakciniam kolektyvui. Kartu su dr. Juozo Girniaus studijiniu *Žemės* įvadu, jie savo kūryba atsiribojo nuo ankstesnės mūsų poetų kartos, nuo jų labiau visuomeninės ar grynai lyriškos poezijos. Žemininkams buvo labiau bendra lietuviška velėna, filosofinis bei kultūrinis podirvis, proistorė. Tik jų gimtasis kaimas – nebe Antano Miškinio, Jono Aisčio ar Bernardo Brazdžionio kaimas, o pati poezijos versmė, ir kaimas nebėra kaimas, o prarasti gimtieji namai pagonybės ir krikščionybės sankryžoje, vaikystės sapnuose, prosenelių įkapėse.

Rankoje turi pirmąjį 1946 metais Innsbriuke rotatorium spausdintą Henriko Nagio poezijos rinkinį, pageltusį nuo laiko, trupantį, vietomis vos išskaitomą, dabar muziejinės vertės retybę. Rinkinys *Eilėraščiai* rašytas tarp 1936-1945 metų, pilnas nostalgijos, netekties ir nakties juodumo. Klausytojas tikriausiai prisimins tarp jų žinomą „Piemėnėlio mirtį“. Vėlesnieji jo eilėraščiai praranda tą rudenio naktų tamsą, igauna mėlyno sniego simbolių – niekad nesibaigiančios žiemos įvaizdžius, pereina į dinamiškesnę stadiją aitvaro ir sakalo, jo nuolatinio palydovo Kanados šiaurėje. Tą „Pasakų sakalą“ norėtų jis paskraidinti į Žemaitiją, „kad kryptuotą ant mano – žemaičio sūnaus bežemio peties“ (*Prisijaukintu sakalą*, p. 13).

Šioj poezijos vakaronėje šventė link prikaišyta gėlių, o užpakaly prikabinoti keli spalvoti kaspiniai, kurie puošia nugarą. Ir prie nuotakos vainiko kabinami tokie kaspiniai. Tuos „kalpokus“, kai kur vadinamus „galionais“, dėdavo pamergės arba jaunosios draugės vestuvių metu.

Henrikas Nagys skaitys poeziją iš visų savo rinkinių, taip pat savo libreto žodžius iš „Kryžių ir Rūpintojėlių Lietuvos“ kantatos, pademonstruodamas muzikiniame magnetofono įrašė. Gerai būtų, kad čekiečiai pajęgtų pastatyti kada nors ir pačią kantatą, kuriai muziką parašė kompozitorius Aleksandras Stankevičius. Tad laukiame poeziją mylinčių Chicagos lietuvių, gausiai atsilankančių į šią kasmetinę ir tradicinę šventę – į Poezijos dienas Chicagoje.

Lietuvių moterų galvos parėdai

(Atkelta iš 1 psl.)

link prikaišyta gėlių, o užpakaly prikabinoti keli spalvoti kaspiniai, kurie puošia nugarą. Ir prie nuotakos vainiko kabinami tokie kaspiniai. Tuos „kalpokus“, kai kur vadinamus „galionais“, dėdavo pamergės arba jaunosios draugės vestuvių metu.

Plaukų šukavimas

Labai graži yra mūsų daina, duodanti tokį žavingą vaizdą: ant marių arba ežero plūduriuoja laivelis –

*O tame laively mergelė sėdėjo,
Marelių putelem sau veidelį prausė.*

*Marelių putelem sau veidelį prausė,
Žuvelių šukelėm galvelę šukavo.*

Tai vaizdas, vertas dailininko teptuko. Psichologai pastebėjo, kad vyrui yra labai patrauklus vaizdas, kai moteris šukuojasi savo plaukus (žinoma, jeigu yra ką šukuoti, jei trumpai nenukirpti). Pavartykite monografijas garsių dailininkų, kaip Degas ir Renoir, ten rasite daugelį gražių paveikslų ta tema. Ką psichologai ir seksologai pastebėjo tik neseniai, mūsų dainų kūrėjai jau seniai žinojo.

Kad ta daina yra labai sena, rodo minimos „žuvelių šukelės“. Mat senais laikais šukų vietoje iš tikrųjų buvo naudojami didelių žuvų skeletai: nugarkaulis ir šonkauliai.

Vedybinis gyvenimas

Daugelis mūsų vestuvinių dainų labai tamsiomis spalvomis piešia moters gyvenimą jai ištekejus, kaip priešingybę mergaitės „valnystėlei“. Yra jose poetinės priešpriešos ir perdėjimo, yra tikslas „nuotaką virkdyti“, nes buvo tikima, kad jei neverksi per vestuves, tai vėliau teks daug verkti. Tačiau tose dainose išreiškiamas ir moters susirūpinimas, kaipgi ten bus, nes daromas žingsnis

Gintarė Jautakaitė

DOBILŲ ŠIRDY

*Žeme mylima
Tavo veidas
Dobilo širdy
Tavo veidas
Dobilo širdy.*

*Rytą nuo lizdu,
Kyla giesmės
Ir paukščiai
Kad grįžtu vėl į tave...*

*Kas išdrįsta
Degint tavo žolę?...*

*O tos žolės jau ir taip nedaug,
Ji žydi manyje.....*

*Noriu visad regėt, atmint tave tokią
Pienių žilom aureolėm pražydusią vėl
Regėt tave, o žeme.*

*Žeme mylima
Tavo veidas
Dobilo širdy
Tavo aidas
Mano atminty.*

*Rytą nuo lizdu
Kyla giesmės
Ir paukščiai
Kad grįžtu vėl į tave.*

*Dainuoja mummyse kapai.
Nė vieno žaislo neturi.
Aplink, – tamsėjantys laukai
paliekami apverks save...*

*Trapi, lyg blėstanti lemtis
auvėlių brydė delnuoe...
I plaukus, lūpas, ir akis
garuoja amžina dvasia.*

*Pasvyra lietūs laukuose:
žinau, per lietų tu eini
Diena blausi, lyg netikra
Lyg pasapnuota vandeny...*

1980

*Grįžtu vėl
Tavo bučinio
Nudeginta
Lig graudulio,
Lig praeities
Lig ateities,
Ligi kartumo
Dabarties....*

*Ne vienai dienai,
Ne valandėlei,
Visam tavo amželiui.*

Atsiminkime, kad Lietuvos kaimė skrybybų nebuvo. Nors ir sunkus galės būti gyvenimas, bet kelio atgal nebėra: „Jau surištos baltos rankos, sumainyti žiedeliai“.

Didžiausia moters nelaimė buvo „bernelis girtuoklėlis“, o vyro – „mergelė tinginėle“, nors tuos dalykus galima buvo iš anksto numatyti. Seniau didelių kaimų laukai toli nusitęsavo. Vyras išeidavo visai dienai arti ar javus pjauti, o žmona (vis vadinama „mergele“) turėdavo jam atnešti į lauką pusrytį ir pietus. Tam tikslui buvo specialūs indai, vadinami „lauknešėliai“. Štai vyras skundžiasi, kad „kitų mergelės jau pietus neša, o man dar nėra nei pusrytėlių“. Ir jis nutaria: „Aš išsilaušiu beržo rykštelę, eisiu budinti savo mergelę“. Tačiau moteris moka pasiteisinti, vis mat vyras kaltas:

*– O kam pastatei tamsią klėtėlę,
Ko neidėjai stiklo langelius?*

*Aš neregėjau saulelės tekant
Nei piemenėlius bandelę genant.*

Vyras prima pasiteisinimą ir sako, kad beržo rykštelė yra

Gintarė Jautakaitė Nuotrauka Eugenijaus Butėno

*Ligi rudens.
Ir kas gyvens
Tų šulinių
Dugne... Ir kas
Graudens?*

*Ir kas paguoso?
Ir po rudens
Ir po žiemos
Širdies speiguos
Širdies speiguos*

*Priartėk prie savęs. Tamsoje užsimiršęs vanduo
Veido rūpestį smėlin išplauna. Verki lyg per sapną,
Iš po rankų dangus, lyg netyčia, žemyn nulinguoja,
Ir nežino žuvis, kad užmygtas šešelio gleby.....*

*Ir neaišku kodėl, erdvėse, kur tylą išsisklaido
Virpa pusdievės moterys, fosforo dulkių kreole,
Ir nežino visai, sūpuojančios žydinti vaiką
Pelenų vystykluos, sarkofagams iš medžio ir molio.*

*Ne nuo rūpestių veidas suskyla. Pamiršęs save
Atpažint negali. – Lyg per sapną bučiuojamas medis
Savo žievę jame būt palikęs. Dangus virš tavęs
Plūduriuoja, lyg ašara giedančios kriauklės akys.*

1979.XI

Gintarė Jautakaitė gimė ir augo Kaune. Nuo pat vaikystės dienų dainavo, skambino pianinu, piešė ir rašė eilėraščius. Būti tik dailininke arba tik poete niekada nemanė. Viskam, deja, neužteko laiko. Visą, jos žodžiais tariant, nukonkuravo muzika. Gintarės sukurta daina „Dobilo širdy“ (ji pati parašė muziką ir žodžius) skambėjo Lietuvoje ir toli už jos ribų. Prieš maždaug penkerius metus išteko už amerikiečio. Gyveno Maskvoje ir kitur. Paskui atvyko į JAV. Netrukus išvyksta ilgesniam laikui į Europą. Gintarė Jautakaitė gegužės 22 d. 3 val. p.p. dainuos Jaunimo centre, Chicagoje. Koncertą rengia „Margutis“.

REIKALINGOS NUOTRAUKOS

Šiuo metu yra redaguojamas ir spaudai ruošiamas koautorinis veikalas *Išėjimo literatūros istorija, 1945-1988*. Redaktoriai yra Kazys Bradūnas ir Rimvydas Šilbajoris. Leidėjas – Lituanistikos institutas.

Leidiny bus iliustruotas taipgi minėto laikotarpio literatūrinės veiklos bei rašytojų nuotraukomis. Fotografai ir šiaip tokių nuotraukų turintieji kviečiami talkinti šiam istoriniam veikalui. Ieškomos nuotraukos iš pokario metų literatūros vakarų, rečitalių, rašytojų suvažiavimų, stovyklinių literatūrinų apraiškų bei kasdieninės literatūrinės buities dar Europoje, vėliau Amerikoje, Kanadoje, Australijoje ir kitur išėjimoje. Knygon dedamos nuotraukos bus spausdinamos su jų fotografų pavardėmis.

Veikalo redaktoriai ir leidėjai čia ir prašo tokių nuotraukų turinčius didžiai vertingus talkos. Pridėjus sąskaita, už išlaidas bus atsilieginta, o atsiųstos nuotraukos, jas panaudojus, gražintos. Nuotraukas siųsti šiuo adresu: Kazys Bradūnas, 6515 South Rockwell Street, Chicago, IL 60629.

(Pastaba: Visos dainų citatos šiame straipsnyje yra duotos iš atminties, todėl kai kurie žodžiai gali įvairuoti.)

Antro kaimo kolektyvo nariai – šiemetinių Poezijos dienų Chicagoje programos dalyviai: priekyje – Alida Vitaitė, Marytė Utz, Algirdas Titus Antanaičis, Lijlja Jasaitė ir

Vida Gilvydienė, už jų – Julius Lintakas, Rimas Vėžys, Edvardas Tuskenis ir Juozas Kapacinskis. Nuotrauka Eugenijaus Butėno

Visas menas — religinis

ANTANAS SAULAITIS, S.J.

Jeigu šiandien Čiurlionio galerijoje religinio meno parodos atidaryme* dalyvautų kuris nors iš ankstyviausių Lietuvos žemių gyventojų ir čia stovinčiųjų ratelyje padėtų savo religinio meno išdirbini, turbūt prieš šiuos gražius paveikslus ir skulptūras nedrįstų akių pakelti. Jo meno kūrinys — molinis puodas, papuoštas labai eiliniu raštu — protarpiais įspausto miežio grūdėlio įspaudu. Grūdėlis — sunkaus darbo ir dievų dosnumo vaisius — savo antspaudu kaip ir užtikrina ar išprašo nuolatinės palaimos derliui, kad šeima ir giminė gyventu, žiemą nebadautų, vaikus užaugintų. Tai religinis simbolis, kuris ir kiekvienam krikščioniui savas — grūdėliai, sumalami duonai ir Gyvės Duonai.

Žinoma, kalbėti apie „religinį“ meną ar „religiją“ mene tegali Vakarų, o ypač graikų kultūra paveldėję žmonės, mūsų atveju — krikščionys Vakaruose. Visoms kitoms kultūroms, nuo vadinamų primityviųjų ligi šiais laikais gyvenančių kituose žemynuose, visas gyvenimas yra iš esmės religinis, visa tikrovė ir žmogaus patirtį apima Dievo ar dieviška galia, globa, laiminančioji ir pataisančioji, ištiesiančioji ranka.

Nors ir esame vakariečiai, patys pajuntame pakilią dvasią, nuotaiką, viltį, Dievo buvimo tikruosius ženklus — ramybę ir gilų džiaugsmą — stebėdami dailių ir visų menų išraiškas, reiškinius. Žavimės tautiniais šokiais, bet labai pamažėli drįstame juos pažinti įvesti — juk tai religija sumaišytų su kasdieniais ar kultūriniais, tautiniais ar kūniškais dalykais, sakytumė, būdami kultūringi žmonės. Tą ryšį ar sintezę tarp mūsų galvosenos ir tikros gyvenimiškos patirties ugdome visą savo kelionę, kol galų gale taip aišku, kad visa yra viena tikrovė, vienas grožis, toties, kuris viską iš meilės sutvėrė.

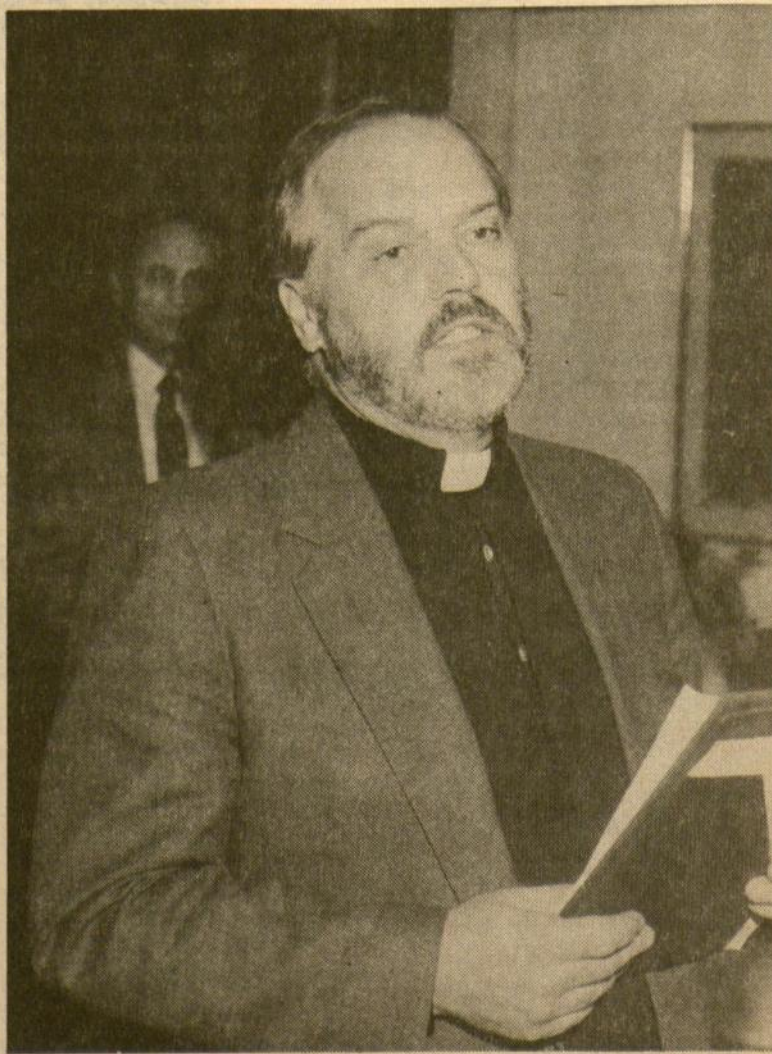
Tą dievišką nuojautą apie dailių meną turi vaikai. Vaikas stovykloje prieina prie dvasiško ir klausia, „Kunigėli, koks yra tas menas danguje?“, norėdamas, tikriausiai, pasisavinti ir įsigilinti. Koks gi menas danguje? „Nugi, kai angliškai meldžiamės apie „art in heaven!“

Šiais metais prieš mano akis stovi visiems gerai pažįstamas grafikos darbas — perlaiztas kryžius su 1863 m. sukilimo atsišaukimu stoti už savo šeimą, tautą ir tikėjimą. Iš tikrųjų kaip viso meno įkvėpimas religinis, taip ir šiame tūkstantmetyje mūsų krikščioniško gyvenimo pradžioje ilgą laiką ir literatūra, ir menai iš esmės religiniai, dvasinio, tikybinio turinio. Tokio turinio neneigiamie ir daugeliui kūrinių, kurie pro griežtą priežiūrą prasiveržia ir Lietuvoje: motina su vaiku mums yra Motina su Sūnumi.

Kaip tinkama, kad savo pirmajai oficialiai parodai Lietuvių dailės muziejus parinko šią temą ar siūlė, kai atšventėme Krikščionybės jubiliejus ir ruošiamės Toronte kartu su vyskupu Paulium Baltakiu svarstyti mūsų išeivijos sielovados klausimus ir planuoti religinę savo ateitį. Malonu ir lietuviams jėzuitams, kuriems nereikės šios parodos užstoti, kaip reikėjo prieš keletą mėnesių aiškintis dėl parodos apie Adomą ir Levą.

Lietuvių dailės muziejus dar neturi pastovių patalpų ir smulkiai išdirbtos savo plano. Tačiau trijų meninių įstaigų federacija ar derinys — Čiurlionio galerijos, Lietuvių dailiojo meno instituto

* Žodis, tartas atidarant Lietuvių dailės muziejus surengtą religinės tematikos meno parodą Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, 1988 m. gegužės mėn. 6 d.

Tėvas Antanas Saulaitis, S.J., atidaro Lietuvių dailės muziejaus religinės tematikos parodą Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, 1988 m. gegužės mėn. 6 d.

ir Lietuvių tautodailės institute — yra daugelio mūsų svajonė iš viso — sutelkti mūsų jėgas ir tuo būdu dar gražiau atstovauti lietuviams, papildant ir tą labai svarbų uždavinį, kurį atlieka Chicago ir platesniu mastu Balzeko Lietuvių kultūros muziejus. Tikimės taip pat, kad Dailės muziejaus mintis ir praktiški

rūpesčiai prie prityrusių ir sumanių dailės darbuotojų pritrauks pastaraisiais metais baigusius meno studijas ar menė įsidirbusius jaunesnius, kad ši religinė — ir visa dailė — gražiai atstovautų mūsų kultūriniam paveldui ir ryškiai tarptautine kalba kalbėtų apie Lietuvos laisvės ir teisių bylą.

Chicagos teatruose

Politinė Europos drama

Šimtinę vietų turintis Stage Left teatras (3244 North Clark) stato nuostabią įspūdingą dramą „A Bright Room Called Day“. Viskas sukasi daugiausia apie 1932-1933 metus, kada taip ryškiai ėmė reikštis Hitlerio užsuktas nacių sąjūdis. Scenoje vaizduojamas Berlyno butas, į kurį susirenka ketvertas aktorių ir jų draugų, diskutuodami politinėmis temomis, paliesdami komunizmą, nacizmą ir kitas tu dienų apraiškas. Čia pinasi romantikos nuotaikos, ryškėja ir išgastis dėl smurto pavojaus, kai pokalbiai tęsiasi prie uždegtų langų. Viena iš personažų — žydų kilmės, kuri, pertraukdama vaidybos eigą, iškelia savas pažiūras, veikalą sudabartinant palyginimais su Reagano administracija. Vaidinime dominuoja politinės ir socialinės temos, tačiau visas vyksmas nėra nei sausas, nei nuobodus. Visa drama sukarpyta į mažus gabaliukus, kurių tarpuose sienoje sušvinta vaizduojamo vyksmo data ir suglaustas įvykių aptarimas. Įterptami ir muzikos gabalėliai bei garso efektai. Kūrinio autorius Tony Kushner iš New Yorko.

Vaidinimą gausiai praturtinęs šio teatro direktorius Dennis McCullough, baigęs Indianapolio Marijos kolegiją, gavęs vaidyboje ir dirigavime magistro laipsnį Tennessee universitete, dar jaunas, tik 28 metų, bet parodas daug sumanumo, įnešdamas ir pastatymą daug gyvumo. Gaila, išlenda vienas kitas vulgarumas. Scenoje pasirodo 11 aktorių, kurie stebina savo gausiu patyrimu ir vaidybos sklandumu. Christine St. John išėjusi Goodman dramos mokyklą, vaidinusi Londone. Režisierius Bart DeLorenzo, bai-

ges Yale universitetą, parodęs daug išradingumo. Šis pastatymas tęsis iki gegužės 29 dienos.

Farsas teatrų festivaly

Chicagoje vyksta Tarptautinis teatro festivalis. Vienas pirmųjų pastatymų buvo garsiajame Goodman teatre suvaidintas prancūzo autoriaus Georges Feydeau (1862 - 1921) farsas „A Flea in Her Ear“. Goodman teatro pastatymui šį kūrinį, nuvykęs į Paryžių, pritaikė vienas iš teatro direktorių — Frank Galati, kuris ir šiame pastatyme pasirodo net dviejuose vaidmenyse. Goodman teatre šis vaidinimas vyks iki geg. 21 d. Kai kas Feydeau vadina komiškųjų draminių kūrinių meistru, net — genijumi, sukūrusiu net 39

Lietuvių dailės muziejaus parodos atidaryme: dr. Gediminas Balukas, Lietuvių dailės muziejaus vaidybos pirmininkas, dail. Vanda Balukienė, dail. Petras Aleksa,

Žvilgsnis į lietuvių religiją Lietuvių dailės muziejaus parodoj

VIKTORIJA MATRANGA

Nuo savo pirmos šviesios dienos žmogus bandė spręsti savo santykį su Dievu. Nuo pirmųjų akmenų sudėjimo kapinyuose visi menai vystėsi iš didžiųjų nežinomųjų, klausimų. Žmogaus ryšys su Dievu pirmiausia siejosi su gamta. Vėjai, audros, perkūnas, vandens ir žemės ypatybės buvo sužmogintos ir tapo dievybėmis. Priešistoriniais laikais, vėliau Egipte, Persijoje, tada Graikijoje ir Romos imperijoje karaliai ir didikai samdė menininkus kurti architektūrą, muziką, tapybą, skulptūrą, literatūrą, visokiausių brangakmenių rankdarbių dievybių garbei ir šlovei. Vėliau bažnyčių valdovai buvo viduramžių svarbiausi klientai, kurie ne tik užsakydavo savo temas, bet net ir kaip tas temas dailininkas turėjo įvykdyti. Taip ir išsivystė paini simbolika ir akademiškos ikonografijos. Šiuose uždaviniuose dailininko kūrybos genijus siekė kompozicijos perspektyvose ir formose išspręsti dailės problemas. Madonų, šventųjų ir nukryžiuotojo paveikslais ir Senojo Testamento įvykių vaizdais dailininkai, ir Bažnyčia per dailę, stengėsi mokyti žmones. Viduramžių didaktikos dėka beraščiai tikintieji išmoko savo religiją per žodžio ir muzikos ritualus ir bažnytinio meno alegorijas.

Mūsų amžiuje tos filosofinės aplinkos ir ekonominės sistemos nėra. Bažnyčios rolė kasdieniam gyvenime mažesnė, dažniausiai tos simbolikos prasmė išnykusi ir tie vaizdai liko seniai

negirdėtų pasakų iliustracijom. Dabar mąstantis žmogus grįžta į ankstyvesnius laikus, primityvesnėm priemonėm svariau sprendžia savo esminį santykį su savo Dievu, be to išviršinių pagražinimų. Bažnytiniai užsakymai retesni, dailininkai patys pasirenka, kokius įvykius vaizduoti. Dabartiniam abstraktiniam mene iš tikrųjų yra vaizduojamos tyriausios dvasinės problemos, bet sunku pašaliniam pavadinti tokį kūrinį „religinio meno“ pavyzdžiu. Kiekvienas dailininkas ir kiekvienas žiūrovas jaučia kūrinio prasmę pagal savo dvasinius išgyvenimus.

Dabartinė kukli Lietuvių dailės muziejaus paroda išstato dalį muziejaus rinkinio, kurio pagrindinių darbų autoriai — dailininkai Domšaitis ir Dobužinskis — buvo paveikti religinės tematikos savo kūryboje. Religija lietuvių mene yra tokia plati tema, kad ši paroda toli gražu nesiekia tos sistikos gvildenti, o tik akimirka priminti mums, kokie yra įvairūs religijos supratimai ir išgyvenimai.

Lietuva — miškų kraštas, tad buvo labai natūralu, kad pagonybė žmonėms tiko. Lietuvis krikščionybę priėmė labai vėly ir dar vis, net ir dabar, lietuvių religinė prieiga siejasi su pagarba gamtai ir pagonių pasaulėjauta. Aiškiai matome, kaip lietuviai pakeitė nukryžiuoto Kristaus atvaizdą į labai prieinamą, liūdną rūpintojėlį. 18-19 šimtmečio medžio drožiniai, nors ir vaizduoja šventuosius, mažai ką bendro turi su tų laikų Eu-

Viktorija Matranga kalba per Lietuvių dailės muziejaus parodos atidarymą 1988 m. gegužės mėn. 6 d. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. Nuotrauka Jono Tamulaičio

ropos menu. Šitas panteistinis ryšys, fiziškai pristatytas, ypač medžio pavidale, stipriausiai jaučiamas Jurgio Daugvilos koplytelėse ir Viktoro Petravičiaus raizniuose. Grubūs darbai, nešifuoti, stipriai griebia už žmogaus širdies. Dobužinskio piešiniuose, beveik fotožurnalistiniuose, jaučiame medinės architektūros vaidmenį lietuvių kasdieninėje aplinkoje. Kopyčios, malūnai, varpinės, sinagogos, kryžiai mums rodo kaimo nuotaiką. Tai religinė aplinka, kurios mes, miestiečiai, neturime.

Žmogus dažnai gręžiasi į Dievą nelaimės metu. Dagio medžio skulptūra „Atleisk jiems, Viešpatie“ ryškiai vaizduoja tokį skausmą. Domšaičio tapyboje vyrauja varda spalva; matyt, jam religija kilo iš tamsumos, tylos, nykumos. Teleforo Valiaus „Golgotoje“ irgi juoda spalva stipri, kartu su

raudona; jos abi skausmo spalvos. Vis saulėtas Augius džiaugiasi kaimo procesija ir atsimena apeigų svarbą lietuvių gyvenime. Jo darbuose šviečia saulė kaip per bažnyčios vitražą.

Buvo nelengva parinkti eksponatus šiai parodai. Dauguma šių darbų daryti prieš 20 metų ar anksčiau. Dabartiniai lietuviai dailininkai, kaip minėjau, arba nesiekia vaizdžiai išlieti savo dvasinius išgyvenimus, arba, kaip Daugvila ir Petravičius, liaudies meno pagalba siekia išreikšti savo modernizmą. Šitai turbūt galima būtų suprasti, kokia yra lietuvių religijos užsakovas šiais laikais: šviežias junginys pagonybės krikščionybės rėmuose. Tokie darbai mums yra pažįstami, draugai, kurie įprasmina mūsų kasdieninę aplinką senovės dievybių užuominom.

Lietuvos Valstybinis jaunimo teatras Chicagoje

Lietuvos Valstybinis jaunimo teatras, atvykstantis dalyvauti Chicagos Tarptautiniame teatro festivalyje šį pavasarį, taip pat pasirodys su dviem spektakliais lietuvių visuomeninei Chicagos Jaunimo centre. Jie ruošiami sekmdienį, gegužės 29 dieną, 8 v.v., ir pirmadienį, gegužės 30 dieną, 6 v.v., Jaunimo centro didžiojoje salėje. Bilietus reikia įsigyti iš anksto — jie parduodami Vaznelių prekyboje, Gifts International, 2501 West 71st Street, Chicago, Illinois 60629, tel. 471-1424.

Spektaklių programa susidės pirmiausia iš lietuvių poezijos skaitymų — mūsų poezijos klasikų, pradėdant Donelaičiu, ir ryškųjų mūsų laikų poetų. Valstybinio jaunimo teatro kolektyvo narys Vladas Bagdonas, čekagiš-tūrinio fondo leidžiamas žurnalas. Redaguoja Algirdas J. Kasulaitis, 894 East 223rd Street, Euclid, Ohio 44123. Administruoja Adomas Vilušis, 4050 South Campbell Avenue, Chicago, Illinois 60632. Numerio kaina — 4 dol.

Naujojo Tėvynės sargo numerio straipsniai: „Krikščionys demokratai ir Europos integracija“, „Nuoslydos krikščionių demokratų veikime“, Bažnyčios socialinio mokymo „Šimto metų tradicija“, „Mažosios Lietuvos kova už laisvę“, „Maritainas Bažnyčios ir valstybės klausimu“. Skyriuje „Spaudoj ir gyvenime“ pateikiamos redakcinės mintys, o „Mūsų draugų eilėse“ — kronika iš lietuvių krikščionių demokratų gyvenimo.

Lietuvos Valstybinio jaunimo teatro Čechovo „Dėdės Vanios“ spektaklius buvo išparduoti. Dabar pranešama, kad į trečią dieną, gegužės 25 dienos, popietinį „Dėdės Vanios“ spektaklį, 3 val. p.p., dar galima gauti bilietų, atkritus vieni didesnį skaičių užsakisiausių grupė. Taip pat bilietų dar galima gauti į pridėtinus „Pirosmeni, Pirosmeni“ spektaklius: antradienį, gegužės 31 dieną, 7:30 v.v., trečiadienį, birželio 1 dieną, 3 val. p.p. ir ketvirtadienį, birželio 2 dieną, 7:30 v.v. Bilietai į visus šiuos spektaklius užsakisiami tel. 644-FEST. Visi Lietuvos valstybinio jaunimo teatro spektakliai Chicagos Tarptautinio teatro festivalio rėmuose vyks Royal-George Theatre, 1641 North Halsted Street, Chicago, Illinois.

NAUJI LEIDINIAI

• TĖVYNĖS SARGAS Nr. 3 (1987). Popiežiaus Leono XIII literatūrinio fondo leidžiamas žurnalas. Redaguoja Algirdas J. Kasulaitis, 894 East 223rd Street, Euclid, Ohio 44123. Administruoja Adomas Vilušis, 4050 South Campbell Avenue, Chicago, Illinois 60632. Numerio kaina — 4 dol.

vienas iš Lietuvių dailės muziejaus direktorių, dail. Irena Vainorienė, Lietuvių dailiojo meno instituto darbuotoja. Nuotrauka Jono Tamulaičio